

Jogi alapok

I.

Az angolszász és a kontinentális jogrendszer

1. Nagy jogrendszerek

a) Angolszász jogrendszer („common law” országai/ „case-law”/ esetjog/ szokásjog)

pl. Anglia, Wales, USA, Kanada, India, Hong-Kong, stb.

b) Kontinentális jogrendszer („civil law” országai)

pl. Európa országai (kivéve: Anglia, Wales, Írország, Észak-Írország), volt európai gyarmatok, Latin-Amerika, Japán

c) Vegyes jogrendszer

pl. Skócia, Quebec, Louisiana, Dél-Afrika

2. Kontinentális jogrendszer

Kialakulása:

- az ókori Róma jogrendszere (római jog) képezi alapját, melyet a XII. századtól feléledt, az itáliai városállamok egyetemeken foglalkoztak vele és tanították
- XII-XIII. századtól megindul a jogászképzés az itáliai, majd a német egyetemeken
- a római jog alapjaiból kiindulva az egyes európai országok történelmi, gazdasági, társadalmi sajátosságaihoz megfelelő, országonként eltérő jogrendszereket hoznak létre,
- egyes országokban a jogszabályokat törvénykönyvekbe gyűjtik össze, nagy kódexek:

- Das Allgemeine Landrecht, Poroszország (Nagy Frigyes, 1794.) polgári és büntető szabályokat egyaránt tartalmazott

nagy polgári törvénykönyvek:

- Code Civil, (Napóleon, 1804.)
- Osztrák Polgári Törvénykönyv – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, (még Mária Terézia, majd II. József kezdeményezte, 1812.)
- Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) –Német Polgári Törvénykönyv, (1900. január 1-től volt hatályos)

büntető törvénykönyvek:

- Constitutio Criminalis Carolina (1532., V. Károly)

- Josephina, eltörölte a halálbüntetést (1787., II. József)
- Code Pénal (1810., Napóleon)

- a kontinentális jogrendszerhez tartozó országok további alcsoportokba sorolhatóak, attól függően, hogy melyik ország jogi hagyományait követi:

- Francia jogrendszer jellegű
(Franciaország, Benelux államok, Spanyolország, ezek egykori gyarmatai)
- Német jogrendszer jellegű
(Németország, Ausztria, Svájc, Görögország, Törökország, Japán, Dél-Korea)
- Skandináv jogrendszer jellegű (Dánia, Svédország, Finnország, Norvégia, Izland)
- Egykori szocialista országok jogrendszerei
- Egyéb (Olaszország, Portugália, Hollandia)

A kontinentális jogrendszer főbb jellemzői:

- a jogot jogszabályok határozzák meg, melyek igen részletesen szabályoznak,
- törvénykönyvek léte,
- általában hivatásos bírászkodás,
- a bíróságok gyakorlatának sokkal kisebb jelentősége van, mint angolszász országokban
- a jogászképzésben meghatározó az elméleti alapok oktatása

3. Az angolszász jogrendszer

Kialakulása:

- Az angolszász jogrendszer először Angliában alakult ki, innen került át a gyarmataira,
- a jog szokásjogi jellegű (common law), amelynek alapjai a hagyományokban, tradíciókban, szokásokban gyökereznek, a kisközösségek generációi örökítették egymásra, illetve a közösség szankcionálta a jog megsértését,
- II. Henry emelte a helyi szokásjogot egységesítette és országos szintre emelte, továbbá létrehozta az esküdtszékeket (1154),
- a XV. századtól kezdve, ha a felek úgy érezték, hogy az esküdtszék a „common law” alapján számukra kedvezőtlen döntést hozott, a királyhoz fordulhattak az „equity”-re (~ méltányos eljárás) hivatkozva,
- a „common law” és az „equity” évszázadokig párhuzamosan fejlődött egymással, önálló bíróságai voltak, a XIX. századi törvényekben dolgozták őket össze egy rendszerré,
- Angliában a jog harmadik elemét a „statutes” (törvények) alkották, melyeket először az uralkodó adott ki, majd a parlamentarizmus kialakulásától a parlament kész törvényjavaslatokat („bill”) terjesztett az uralkodó elé, aki szentesítette őket (és így lett belőlük „act”),
- az Amerikai Egyesült Államok jogrendszere is teljesen hasonló elemeket tartalmaz, mint az angol jogrendszer, annyi különbséggel, hogy az USA-nak van írott alkotmánya, és annak az egyes módosításai lényeges alapelveket fektettek le, melyekre közvetlenül lehet hivatkozni a bíróság előtt,

- az USA egyes államainak jogszabályai nagyban különböznek egymástól (pl. Kalifornia jogában spanyol, New York állam jogában holland, Louisiana jogában francia jogi hatás érzékelhető)

Az angolszász jogrendszer főbb jellemzői:

- a jog az esetjogból levont analógia útján állapítható meg, azaz, először azt kell kutatni, hogy hasonló ügyben hozott-e és ha igen, milyen döntést a bíróság, ha létezik hasonló ügy, arra precedensként lehet hivatkozni
- a bírósági döntéseknek van meghatározó súlya a jogszabályokkal szemben a jogrendszeren belül
- nem minden bírói döntés képezi esetjog részét, a bíróság dönthet úgy, hogy egyes ítéletei a továbbiakban nem citálhatóak,
- vannak jogszabályok, de ezek nem részletesen szabályoznak, inkább alapelveket fektetnek le
- a jogászképzés erősen gyakorlat-orientált,
- esküdtszékek is részt vesznek az igazságszolgáltatásban

4. Az esküdtszék intézménye

a) Két nagy típusa:

- Nagy esküdtszék (25 tag): arról dönt, hogy az ügy alkalmas-e arra, hogy a bíróság megtárgyalja, ma már csak az Amerikai Egyesült Államok egyes államaiban működik

döntése: - „True bill”(van ügy)
 - „No true bill” (nincs ügy)

- Kis esküdtszék (12 tag): a bírósági eljárás egyik szereplője

b) Kis esküdtszék

- elsősorban az angolszász jogrendszerű országokra jellemző, de Franciaországban is létezik ez a jogintézmény;

- egyes országokban az esküdtszék büntetőügyekben jár el (pl. Anglia, Franciaország, Brazília), más országokban polgári és büntetőügyekben is eljár az esküdtszék (USA);

- az esküdtszéki eljárásokban is van hivatásos bíró, ő ismeri a jogot és instruálja az esküdtszéket. A legtöbb országban az esküdtszék általában a bűnösség kérdésében dönt, ha pedig bűnösnek találja a vádlottat, a bíró szabja ki a büntetést. Kivételt képez Franciaország, ahol a bíró és az esküdtszék együtt dönt a bűnösség és a büntetés kérdésében is;

- korábban az esküdtszéknek egyhangúan kellett döntést hoznia a legtöbb államban, mára általánossá vált, hogy elegendő a 10:2 szavazati arány a döntéshozatalhoz;

- az Amerikai Egyesült Államokban létezik az esküdtek előzetes kiválogatásának rendszere: a választói névjegyzék és a jogosítvány-nyilvántartás alapján kerülnek kiválasztásra a lehetséges esküdtek, akiket kérdőívekkel tovább szűrnék, ők kerülnek fel a névjegyzékbe, majd a konkrét ügy előkészítésekor mindkét félnek megvan az a joga, hogy a leendő esküdtekhez kérdéseket intézzon és a válaszok alapján a jelöltek között „válogasson”, egyesek elbocsátást kérje az eljárásból („voir dire” eljárás).

II.

A magyar és európai uniós jogszabályok

A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény értelmében megkülönböztethetőek:

A) Jogszabályok

- Alkotmány (1949. évi XX. törvény)
- Törvény (Országgyűlés alkotja, egyes törvények elfogadásához a jelenlevő országgyűlési képviselők 2/3-ának, másokhoz a jelenlevő országgyűlési képviselők 1/2-ének a szavazata szükséges)
- Kormányrendelet
- Miniszteri rendelet (a miniszterek adhatják ki, kizárólag magasabb szintű jogszabály felhatalmazása alapján)
- Önkormányzati rendelet

Jogforrási hierarchia: az alacsonyabb szintű jogszabály a magasabb szintű jogszabállyal nem lehet ellentétes, ha mégis tartalmuk ellentétes egymással, a magasabb szintű jogszabályt kell alkalmazni,

A Köztársasági elnök és az Alkotmánybíróság szerepe a jogalkotásban

Köztársasági elnök:

Az Országgyűlés által elfogadott törvényt az Országgyűlés elnöke aláírja, majd megküldi a köztársasági elnöknek.

A törvény kihirdetéséről, annak kézhezvételétől számított tizenöt napon - az Országgyűlés elnökének sürgősségi kérelmére öt napon - belül a köztársasági elnök gondoskodik. A kihirdetésre megküldött törvényt aláírja. A törvényt a hivatalos lapban ki kell hirdetni.

Ha a köztársasági elnök a törvénnyel vagy annak valamelyik rendelkezésével nem ért egyet, azt aláírás előtt tizenöt napon belül megfontolás végett, észrevételeinek közlésével visszaküldheti az Országgyűlésnek.

Az Országgyűlés a törvényt újra megtárgyalja, és elfogadásáról ismét határoz. Az Országgyűlés elnöke által ezt követően megküldött törvényt a köztársasági elnök köteles aláírni és öt napon belül kihirdetni.

A köztársasági elnök a törvényt aláírás előtt 15 napon belül véleményezésre megküldi az Alkotmánybíróságnak, ha annak valamelyik rendelkezését alkotmányellenesnek tartja.

Ha az Alkotmánybíróság - soron kívüli eljárásban - az alkotmányellenességet megállapítja, a köztársasági elnök a törvényt az Országgyűlésnek visszaküldi, egyébként köteles a törvényt aláírni és öt napon belül kihirdetni. (Alkotmány)

Alkotmánybíróság: -előzetes normakontroll
- utólagos normakontroll
- nemzetközi egyezményrel való összhang vizsgálata

Kihirdetés és hatályba lépés: a jogszabályokat – akár milyen szintű jogszabályról van szó-elfogadásukat követően a Magyar Köztársaság hivatalos lapjában, a Magyar Közlönyben kell kihirdetni. A kihirdetés napja és a jogszabály hatálybalépésének napja különbözik egymástól: a jogszabály hatálybalépésének időpontját úgy kell meghatározni, hogy kellő idő maradjon a jogszabály alkalmazására való felkészülésre.

B) Az állami irányítás egyéb eszközei

• *Határozat*

Az Országgyűlés, a Kormány, a kormánybizottságok, az önkormányzatok és az önkormányzatok szervei határozatban szabályozzák az általuk irányított szervek feladatait, a saját működésüket, és állapítják meg a feladatkörükbe tartozó terveket.

• *Utasítás*

A miniszter és az országos hatáskörű szerv vezetője a közvetlen irányítása alá tartozó szervek tevékenységét szabályozó utasítást adhat ki.

• *Jegybanki rendelkezés*

A Magyar Nemzeti Bank elnöke jegybanki rendelkezésként a pénzügyi intézményekre és egyes pénzügyi szolgáltatást végző jogi személyekre, stb, kötelező előírásokat adhat ki.

• *Statisztikai közlemény*

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke kötelező rendelkezést statisztikai közleményt ad ki (kizárólag statisztikai fogalmat, módszert, osztályozást, stb, tartalmaz).

- *Jogi iránymutatás* : - Irányelv (Országgyűlés, Kormány)
- Elvi állásfoglalás (Országgyűlés, Kormány)
- Irányelv és tájékoztató (miniszter, országos hatáskörű szerv vezetője)

Az Országgyűlés és a Kormány irányelvet bocsát ki, amelyben általános érvényű célokat, programokat határoz meg, illetőleg állást foglal az állami és a társadalmi élet fontos kérdéseiben. Az Országgyűlés és a Kormány a jogszabályokat elvi állásfoglalásban értelmezheti. Ezt a Magyar Közlönyben közzé kell tenni. A miniszter és az országos

hatáskörű szerv vezetője irányelvet és tájékoztatót adhat ki: az irányelv ajánlást ad a jogszabály végrehajtásának fő irányára és módszerére; a tájékoztató olyan tény és adatot közöl, amelyet a jogszabály végrehajtásáért felelős szervnek a feladata teljesítéséhez ismernie kell.

Európai uniós jogforrások:

- Rendeletek: közvetlenül alkalmazhatóak
- Irányelvek: átültetést (jogharmonizációt) igényelnek a magyar jogba
- Kerethatározatok: átültetést (jogharmonizációt) igényelnek a magyar jogba
- Határozatok: átültetést (jogharmonizációt) igényelnek a magyar jogba

Az európai uniós joganyagok magyar jogba történő átültetésének (jogharmonizációjának) részletes szabályait a jogharmonizációs célú jogalkotásról szóló 7001/2005. (IK 8.) IM irányelv állapítja meg.

Honlapcímek:

<http://www2.datanet.hu/im>

<http://www.curia.eu.int>

<http://europa.eu.int/eurlex/lex>

III.

Jogi terminológia

- Jogágak. az egyes jogterületeket jelenti, pl. büntetőjog, polgári jog, államigazgatási jog, stb
- Közjog – Magánjog: előbbi azoknak a jogágaknak a gyűjtőfogalma, ahol az állam, annak szervei, a közjogi szereplőkre vonatkozó szabályok találhatóak (pl. alkotmányjog, közigazgatási jog, pénzügyi jog); a magánjog a természetes személyek, illetve gazdálkodó szervezetek egymás közötti viszonyait szabályozza (azaz ma a magánjog a polgári jogot jelenti).
- Anyagi jog – Eljárásjog: az anyagi jog azon szabályokat tartalmazza, amelyek meghatározzák, hogy milyen jogai és kötelezettségei vannak valakinek, az eljárásjog pedig, hogy hogyan tudja ezeket érvényesíteni, illetve vele szemben hogyan érvényesítik, a bíróság hogyan jár el, stb (pl. anyagi jog: polgári jogi törvénykönyv, eljárásjog: polgári perrendtartás)
- Bűnösség (büntetőjogi kategória) - felelősség (polgári jogi)
- Bűnösség két formája: szándékosság – gondatlanság

- Felelősség – felróhatóság kérdése: „Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.”
- Jogképesség- cselekvőképesség:
 jogképesség: a Magyar Köztársaságban minden ember jogképes: jogai és kötelességei lehetnek
 cselekvőképesség: aki cselekvőképes, maga köthet szerződést vagy tehet más jognyilatkozatot
 kategóriái: cselekvőképes- korlátozottan cselekvőképes- cselekvőképtelen személyek: életkor és belátási képesség határozza meg az egyes kategóriákba tartozókat
- Jogorvoslatok: belső jogorvoslat- külső jogorvoslat
 belső jogorvoslat: ha ugyanazon intézmény bírálja el a jogorvoslati kérelmet, mint amely az elsőfokú döntést hozta (pl. felsőoktatási intézményben belüli jogorvoslat)
 külső jogorvoslat: ha a jogorvoslati kérelmet az elsőfokú szervtől teljesen független testület bírálja el (pl. bíróságok)
- Jogorvoslatok: fellebbezés – bírósági felülvizsgálat
- Jogerős döntés: a döntés rendes jogorvoslattal már nem támadható, jogilag elbírált ügy
- Kártérítés – Kártalanítás
 kártérítés: aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni.
- kártalanítás: ha valaki másnak jogszerűen okoz kárt, jogszabályban meghatározott esetekben kártalanítás jár (pl. állam kisértés)
- Vélelem: a jogalkotó egy feltételezett helyzetből indul ki és ehhez fűz jogkövetkezményeket, bizonyítani lehet azonban az ellenkezőjét

(pl. polgári jog: „A jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától kezdve illeti meg. *A fogamzás időpontjának a születéstől visszafelé számított háromszázadik napot kell tekinteni*; bizonyítani lehet azonban, hogy a fogamzás korábban vagy később történt. A születés napja a határidőbe beleszámít.”)

- Elévülés: az időmúlás hatása a jogokra és kötelezettségekre
 (pl. polgári jog: a követelések öt év alatt elévülnek, ha jogszabály másként nem rendelkezik. A követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítás, a követelés bírósági úton való érvényesítése, stb megszakítja az elévülést. Az elévülés megszakadása után az elévülés újból megkezdődik.)